

Mo Bheirt Sheanuncailí agus 1916

Sorcha Ní Mhonacháin

Samhlaigh an t-iontas a bhí ar mo mhac Oscar níos luaithe i mbliana nuair a tháinig an t-Údar agus an staraí Cormac Ó Comhraí isteach ina rang i scoil Sailearna agus d'fhiafraigh cá raibh mac Shorcha Ní Mhonacháin. Bhí a chuid taighde déanta go maith ag Cormac mar is gnáth leis – d'úsáid sé scéalta ghaolta na ndaltaí i scoil Sailearna le léargas a thabhairt do na páistí ar imeachtaí a tharla céad bliain ó shin. D'inis sé d'Oscar agus dá chomrádaithe ranga faoin dóigh ar chuidigh sagart le mo sheanuncail, Ailbhe Ó Monacháin, éalú ón RIC i nGaillimh roimh Sheachtain na Cásca 1916.

I dtús an Aibreáin – mí roimh an Éirí Amach ghabh an RIC m'uncail Ailbhe i nGaillimh is é ar a bhealach le buaileadh le complacht de chuid na nÓglach i Má Cuilinn. Ordaíodh dó an tír a fhágáil taobh istigh de sheacht lá. Nuair a bhí an séú lá de thréimhse an ordaithe sin caite, chuaigh an tAthair Harry Feeney agus fear eile a bhí cóirithe in éadaí sagairt isteach i lóistín Ailbhe in uimhir a 1 Sráid San Proinsias i nGaillimh – síos ón áit a bhfuil Teach na Cúirte inniu. Mhalartaigh an dara fear a chuid éadaí le hAilbhe agus d'éalaigh m'uncail agus an tAth. Feeney amach fríd bhacanna na bpóilíní agus ar aghaidh as sin go Baile Átha an Rí. Bhí Ailbhe i nGaillimh le cúpla mí roimhe sin ó fuair sé ordú ó cheannasaíocht na nÓglach dhul ann mar chúntóir ag Liam

Ó Maoilíosa. Bhí sé freagrach as complachtaí Óglach a bhunú agus a thraenáil agus tuairisc sheachtainiúil a réiteach do Liam ó Maoilíosa le cur ar aghaidh go Baile Átha Cliath.

Bhí Gaeilge ag Ailbhe agus is cosúil gurbh shin ceann de na cúiseanna ar cuireadh chuig an taobh seo tíre é – san am sin bhí cuid mhaith den cheantar taobh thoir de Chathair na Gaillimhe sa Ghaeltacht. Bhí sé i gConradh na Gaeilge sular fhág sé Béal Feirste – d'ainmnigh Craobh Bhéal Feirste den Chonradh é féin agus Cathal O'Shannon mar thoscairí chuig Ardtheis an Chonartha i nGaillimh i 1913. Síltear, cé nach bhfuil sé dearbhaithe, go raibh sé i láthair nuair a glacadh an grianghraf cáiliúil ag amharclann Halla an Bhaile i Lúnasa 1913.

Nuair a fuarthas amach go raibh teipthe ar an Éirí Amach i mBaile Átha Cliath, socraíodh go gcaithfí na complachtaí

An tAth. Harry Feeney; Sráid San Proinsias, Gaillimh & Uimhir a 1 Sr. San Proinsias, an áit a raibh mo sheanuncail Ailbhe Ó Monacháin ar lóistín nuair a chuidigh an tAthair Feeney leis éalú ón RIC

Mo sheanuncail, Ailbhe Ó Monacháin, Uachtarán an Oireachtais 1961. Le caoinchead chartlann Oireachtas na Gaeilge

uilig a bhí faoi Liam Ó Maoilíosa a scor. D'fhág na fir slán ag a chéile agus thug siad aghaidh ar an bhaile, ach d'fhan m'uncail Ailbhe agus Frank Hynes as Baile Átha an Rí in éineacht le Liam Ó Maoilíosa agus d'éalaigh an triúr acu trasna chnoic dheisceart na Gaillimhe go Contae an Chláir. Chaith siad cúig mhí ar a dteitheadh ag teaghlach Mhichael Moloney, cúpla míle ó thuaidh den Tulach, sular socraíodh go rachadh Liam Ó Maoilíosa go Meiriceá. D'fhill Frank Hynes ar a bhean chéile agus tugadh Ailbhe go Tiobrad Árann agus as sin go Baile Átha Cliath.

Ba bheag a shíl Ailbhe agus é ag tabhairt faoin turas cairr sin as Co. an Chláir go gcasfaí fear air a bhí i gcuideachta a dheartháir Charlie díreach sular maraíodh eisean ag deireadh Sheachtaine na Cásca. Bhí mo sheanuncail, Cathal Ó Monacháin, nó Charlie ar dhuine de na chéad daoine a fuair bás san Éirí Amach. Ar a bhealach go Cathair Saidhbhín i gContae Chiarraí oíche Aoine an Chéasta a bhí sé i gcuideachta triúr eile chun cuidiú le Roger Casement gunnaí a thabhairt i dtír ón *Aud*. Síltear go raibh siad leis an stáisiún raidió ar Oileán Dairbhre a ghabháil agus comharthaí bréige a chraoladh uaidh le háird Chabhlach na Breataine a tharraingt ar shiúl ó chósta thiar theas na tíre, áit a raibh an *Aud* ag teacht i dtír.

Ach chuaigh na fir ar strae i gCill Orglan agus d'imigh an carr a raibh siad ann de cheann na céibhe agus amach in abhainn na Leamhna i mBaile Uí Chiosáin. Bádh Charlie, chomh maith le Con Céitinn agus Domhnall Ó Síocháin. D'éirigh leis an tiománaí, Tommy McInerney, snámh go bruach. Níor thángthas ar chorp Charlie go dtí mí Dheireadh Fómhair – 37 bliain d'aois a bhí sé. Ba é an Tommy McInerney céanna a thiomáin an carr a thug m'uncail Ailbhe as Co. an Chláir cúig mhí níos deanaí...!

Is minic i mo chuid oibre le Nuacht RTÉ agus TG4 a chuirtear chuig an chúirt i nGaillimh mé. Seachtain i ndiaidh na Cásca i mbliana, fuair mé amach gurbh é an tAthair Harry Feeney sin-seanuncail an tSáirsint i dTeach na Cúirte – b'shin é an sagart a rinne tárrtháil ar mo sheanuncail Ailbhe dhá chéad slat síos an tsráid i dtús an Aibreáin 1916. ○

Charlie - mo sheanuncail Cathal Ó Monacháin - duine de chéad thaismigh an Éirí Amach

Tbíos: An Leacht Chuimhneacháin do na fir a bádhadh go tragóideach i mBaile Uí Chiosáin, Aoine an Chéasta, 1916

